

**Stipan Trogrlić, *Odnosi Katoličke crkve u Istri i jugoslavenske državne vlasti 1945. – 1954.*, Pazin: »Josip Turčinović« d.o.o. –
Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar« u Zagrebu,
Područni centar Pula, 2008., 431 str.**

Studiju dr. sc. Stipana Trogrlića o odnosima Katoličke crkve i državnih vlasti Jugoslavije tijekom prvih devet godina komunističke vlasti u Istri uredio je mr. sc. Ilija Jakovljević, kancelar Porečke i Pulske biskupije i glavni urednik izdavačke kuće »Josip Turčinović«.

U »Proslovu« (str. 7) porečko-pulski biskup mons. Ivan Milovan potvrđuje kako je jedini do pojave Trogrlićeve knjige o ovom razdoblju pisao mons. dr. Božo Milanović u knjizi *Istra u dvadesetom stoljeću* (2. knjiga) u kojoj donosi vlastita sjećanja i svjedočanstva o događajima kojih je bio sudionikom. Trogrlić je, dakle, prva osoba nakon Milanovića koja je na temelju bogate arhivske građe opisala stanje unutar same Crkve u Istri, zaključuje biskup Ivan Milovan.

U »Uvodnim napomenama« (9 – 14) autor donosi ciljeve istraživanja, a to su odgovori na pitanja: a) Koliko je bliskost državne vlasti s hrvatskim i slovenskim klerom na nacionalnom i vanjskopolitičkom planu utjecala na prevladavanje idejnih razlika ili su te razlike bile odlučujući čimbenik u odnosima države prema Crkvi? b) Je li hrvatsko svećenstvo uspjelo nadići svoje uske staleške interese radi ostvarenja strateških nacionalnih interesa, tj. kako je u uvjetima dominacije nacionalnog usklađivalo nacionalno i vjersko? Uvodne napomene autor završava zahvalama pojedincima i ustanovama koji su mu pružali pomoć i podršku tijekom rada u knjižnicama, arhivima i na tekstu same knjige.

Budući da hrvatska i jugoslavenska historiografija nije pokazivala puno zanimanja za istraživanje navedena razdoblja, autor je imao priliku proučavati golemo neobrađeno arhivsko gradivo što mu je uvelike pomoglo, ali i odmoglo (15 – 23). Oni rijetki pojedinci koji su istraživali pojedine događaje bili su autoru smjernicom pomoću koje je prepoznavao situacije što ih je trebalo naročito istražiti i predstaviti čitateljima. Osim autora iz Istre, autor spominje slovenske i talijanske povjesničare. Zbog iznimno korisnih informacija oko položaja Crkve u društvenom i političkom okruženju, arhiv Istarskog književnog društva »Juraj Dobrila« bio je autoru od najveće koristi. Osim navedenog, korisni su bili Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Državni arhiv u Pazinu, Povijesni muzej Istre u Puli, Biskupijski arhiv u Poreču, Arhiv postulate sluge Božjeg Miroslava Bulešića, privatni arhiv biskupa Santina te župni arhivi.

Knjiga je podijeljena u jedanaest poglavlja, a svako poglavlje između pet i jedanaest podpoglavlja koja olakšavaju čitanje i shvaćanje izuzetno velikog broja informacija. U prvom poglavlju (24 – 48) autor predstavlja Katoličku crkvu u predratnom razdo-

blju, tj. njezinu neodlučnost u zauzimanju jasnog stava prema nacionalsocijalizmu te njegovom kasnijom osudom enciklikom pape Pija XI. iz 1937. godine. Nakon toga govori o posljednjoj godini Drugoga svjetskoga rata, Crkvenom određenju prema poslijeratnom svijetu, odnosu Svete Stolice s Antantom. Naravno, nije zaboravljen ni komunizam koji je papa Pio XI. osudio iste godine kada i nacionalsocijalizam, obrazloživši ga kao materijalistički i protukršćanski. Upravo je komunizam izazvao veliku »prašinu« među zapadnim katolicima koji su se divili ideji SSSR-a. U sukobima s komunizmom Crkva je zaboravila novu ideologiju – kapitalizam – kojemu nije posvetila dovoljno pozornosti. Autor spominje i položaj Crkve poslije Drugoga svjetskoga rata u zemljama »narodne demokracije« te položaj Crkve u zapadnoj demokraciji s posebnim naglaskom na demokršćanske stranke.

Nakon predstavljanja Crkve u svjetskom poretku, u drugom je poglavlju (49 – 83) uvod u temu. U njemu predstavlja državne i crkvene strukture u Istri. Autor spominje organizaciju narodne vlasti u posljednje dvije ratne godine, zatim ulogu NOO-a od oslobođenja Istre do Pariške konferencije. Naglasak je tog dijela teksta knjige na podjeli Istre na dvije zone te diplomatsko-političkim borbama Jugoslavije i Italije za Istru. Spominje samovolju i nepoštivanje zakona od predstavnika nove vlasti nakon izbora te nebrojena besmislena praćenja, uhođenja i uhićenja. Dalje nastavlja s razvojem narodne vlasti do 1954. god. i potom zaoštavanjem odnosa prema idejno-političkim protivnicima. Slijedi zatim statistički pregled župa i vjernika od 1943. do 1947. godine. U istom poglavlju govori se o djelovanju Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda za Istru i nastajanju lista *Gore srca*. Poglavlje završava opisom prilika u kojima je biskup Dragutin Nežić imenovan na mjesto apostolskog administratora i tumačenjem posljedica unutarcrkvenih podjela.

Treće poglavlje (84 – 128) govori o nacionalno-političkom radu Crkve pred i u vrijeme rata te problemima hrvatskog i talijanskog svećenstva zbog intenzivne talijanzacije. Nastavlja se prikazom djelovanja ilegalnih organizacija za vrijeme rata, spominjanjem svećenika koji su pružili oslonac NOP-u te kasnijim odbijanjem svećenstva od NOP-a jer su mu na čelo stali komunisti. Autor navodi žrtve terora ne samo NOP-a nego i Nijemaca koji je provođen zbog odmazde. Spomenut je i zanimljiv događaj koji je Božu Milanovića umalo stajao glave. Ciljevi istarskih biskupa bili su zaštititi vjernike od novih stradavanja, predlažući im prelazak u partizane. Objašnjene su okolnosti vojnog oslobođenja i diplomatsko-političke borbe do 1947., nastojanje svećenika za priključenje Istre Jugoslaviji te kako su nove granice, nastale odlukom vijeća ministara u Parizu, doživjeli hrvatski i talijanski svećenici.

U četvrtom poglavlju (129 – 146) autor piše o poslijeratnom crkvenom nesudjelovanju u diplomatsko-političkim sporovima, tršćanskoj krizi do Londonskog memoranduma, odnosu Crkve prema memorandumu te njegovim posljedicama za Cr-

kvu u Istri. Poglavlje završava djelovanjem svećenika tijekom pregovora i određivanja hrvatsko-slovenske granice u Istri.

Iduće poglavlje (147 – 188) obrađuje istarska svećenička udruženja i tradiciju takva okupljanja svećenstva u Istri, nakon toga slijedi opis protivljenja biskupa Santina i Radossija Zboru svećenika sv. Pavla čiji je cilj bio napredak duhovnog života. Zatim se pojašnjava odluka Radossija da odobri rad Zbora i oslikava ugođaj »nesporazuma« koji dominiraju u odnosima Zbora s vlašću oko rada Crkve i oko Petogodišnjeg plana tijekom kojih dolazi i do polarizacije među svećenicima. Prikazano je Društvo svećenika sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, odnos biskupa Nežića prema dokumentima biskupa s prostora ondašnje Jugoslavije i njihovu protivljenju osnivanja i rada svećeničkih staleških udruženja. Poglavlje završava vezama istarskog Društva sa slovenskim i hrvatskim, njihovim poteškoćama i na posljertku susretom s Titom.

Šesto poglavlje (189 – 222) donosi povijest pazinskog sjemeništa i gimnazije do 1952. godine. Govori o usponu te ustanove, ali i razlikama i razmiricama među profesorima u gimnaziji nakon odlaska profesora povijesti i hrvatskog jezika Maksa Peloze. Isti taj Pelozu izabran je za predsjednika Staroslavenskog seminara s ciljem oživljavanja glagoljaške tradicije. Godine 1952. odlukom Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske ukida se pravo javnosti svim vjerskim školama u Republici Hrvatskoj, tako da je ukinuta i pazinska klasična gimnazija. Država je htjela i nastojala ostvariti nadzor nad vjerskim školama »Uputstvom o općem nadzoru«, na što autor donosi reakcije biskupa. Poglavlje završava posljedicama Uputstva za pazinsko sjemenište i porezima kao sredstvima pritiska na sjemenište.

Sedmo poglavlje (223 – 247) opisuje represivne mjere države prema Crkvi i vodstvu nakon oslobođenja. Poglavlje započinje prvotnim sporazumom vlasti i hrvatskog svećenstva da bi se uskoro započelo s progonima svećenika, napadima i optužbama prema biskupima Santinu i Radossiju, agrarnom reformom nepovoljnom za Crkvu te opisima sudbine samostanskih zgrada i ostalih nekretnina koje su odlaskom u Italiju napustili redovnici i redovnice.

Osmo poglavlje (248 – 267) govori o neredima i ometanjima krizmi, ubojstvu Miroslava Bulešića, reakcijama jugoslavenske i svjetske javnosti na taj zločin te montiranim sudskim procesima protiv istarskih svećenika.

Deveto poglavlje (268 – 296) objašnjava probleme koji su se pojavili oko pitanja održavanja i na posljertku izbacivanja nastave vjeronauka iz škola, zatim ometanja svećeničkog djelovanja u bolnicama, problema s crkvenim vjenčanjima i krštenjima i zabrane održavanja procesija. Na kraju poglavlja autor pruža prikaz nasrtaja i u takvim prilikama uništavanja sakralnih objekata, bez posljedica za počinitelje.

Pretposljednje poglavlje (297 – 337) govori o pooštrenju mjera prema Crkvi u razdoblju od 1947. do 1952. godine. Spominju se novi progoni, montirani procesi te

nove metode pritisaka. Nakon progona dijecezanskih svećenika, na red su došli pulski franjevci i dajlski benediktinci kojima su oduzeti posjedi. Nastavljaju se ugrožavanja crkvenog vlasništva, zbog novog zakona FNRJ, Crkvi oduzimaju matične knjige, uvođe poreze na crkvene nadarbine. Autor spominje epizodu sjemeništaraca na radnoj akciji, zabrane izdavanja vjerskog lista 1947. i 1951. god. te se autor vraća na nove montirane procese i presude.

Posljednje poglavlje (338 – 372) opisuje i tumači okolnosti prekida diplomatskih odnosa Crkve i vlasti te situacijama u koje su predstavnici i službenici Crkve zapali nakon prekida. Najviše je govora o Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica, povratku iz zatvora svećenika Ceka te daljnjim presudama i progonima. Autor završava temu svjedočanstvom svećenika Pavata o razdoblju iza 1954. godine.

Na kraju se knjige redom nalaze: »Zaključak« (373 – 378), popisi arhivskog gradiva, objavljenih izvora, novina i literature (379 – 386), potom »Kratice« (387 – 388), sažetci na hrvatskom, njemačkom, engleskom i talijanskom jeziku (389 – 415), »Kazalo osoba« (416 – 426), autorov kratak životopis (427) te kazalo sadržaja (429 – 431). Knjiga je odlična referenca svima koji budu obrađivali ne samo povijest Katoličke crkve, već i jugoslavenske vlasti.

Ante Teklić